«РАССМОТРЕНО»
Руководитель МО
_____ /Минхаирова .Р.Б/
протокол № «_1_»
от «_24_» _августа_ 20_23_ г.

«СОГЛАСОВАНО»
Зам. директора по УР
МБОУ «Староутямышевская СОШ»
_____ / Сейтмеметова З.Р /
от «_25_» _августа_ 20_23_ г.

«УТВЕРЖДЕНО»
Директор МБОУ
«Староутямышевская СОШ»
_____ /Шайхутдинова М.М/
Пр... «_7_» ...

ДОКУМЕНТ ПОДПИСАН
ЭЛЕКТРОННОЙ ПОДПИСЬЮ

Сертификат: 00B519DF74390448975976BCA70F6E1536
Владелец: ШАЙХУТДИНОВА МИЛЯУША МИННУРОВНА
Действителен: с 11.09.2023 до 04.12.2024

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

по родной литературе (тат) для 9 класса
МБОУ «Староутямышевская СОШ»
учительницы

Минхаировой Резеды Байраковны.

2023-2024 учебный год.

Эш программасы түбәндәге хокукый- норматив документларга нигезләнеп төзелде:

1. Россия Федерациясенең "Мәгариф турында"гы Законы (Федеральный закон от 29.12.2012 273-ФЗ "Об образовании в Российской Федерации").
2. Татарстан Республикасының "Мәгариф турында"гы Законы (Закон Республики Татарстан "Об образовании" № 68-ЗРТ от 22 июля 2013 года, статья 8).
3. Россия Федерациясенең "Россия Федерациясе халык телләре турында"гы 126-ФЗ нче номерлы Законы (24.07.1998).
4. "Татарстан Республикасының халык телләре турында" Законы (Закон Республики Татарстан от 08.07.1992 № 1560-ХП (ред. От 03.03.2012г.) "О государственных языках Республики Татарстан и других языках в Республике Татарстан").
5. "Татарстан Республикасы дәүләт телләре һәм Татарстан Республикасында башка телләр турында" Татарстан Республикасы Законы, 2004 нче ел, 1нче июль.
6. Төп гомуми белем бирүнең Федераль дәүләт белем бирү стандарты (Россия Мәгариф һәм Фән министрлыгында 2010 нчы елның 17 нче декабрь боерыгы 1897 нче номер белән расланган, РФ Юстиция Министрлыгында 19644 нче регистрацион номеры белән 2011нче елның 1 нче февралендә теркәлгән).
7. “Иске Үтәмеш” муниципаль бюджет гомуми белем учреждениесенең төп гомуми белем бирүнең төп уку-укыту программасы (ФДББС таләпләренә нигезләнгән).
8. “Иске Үтәмеш” муниципаль бюджет гомуми белем учреждениесенең 2023-2024нче уку елына уку-укыту планы.
9. “Иске Үтәмеш” муниципаль бюджет гомуми белем учреждениесенең 2023-2024 нче уку елына календарь уку графигы.
10. Программа. Хәсәнова Ф.Ф. Рус телендә төп гомуми белем бирү оешмалары өчен татар әдәбиятыннан программа (татар телен туган тел буларак өйрәнүче укучылар өчен). 5-9 нчы сыйныфлар / Ф.Ф.Хәсәнова, Г.М. Сафиуллина, М.Я.Гарифуллина. - Казан: "Мәгариф Вакыт" нәшр., 2014. -516.

ПОЯСНИТЕЛЬНАЯ ЗАПИСКА

Рабочая программа по родной литературе (тат)(татарская группа) для 9 класса основной школе составлена на основе:

1. Федерального закона от 29.12.2012 №273- ФЗ «Об образовании Российской Федерации»
2. Федерального государственного образовательного стандарта основного общего образования, утвержденного приказом Министерства образования и наук РФ от 17.12.2010 №1897
3. Основной образовательной программы основного общего образования (в соответствии с ФГОС ООО)МБОУ «Староутямышевская СОШ» Черемшанского муниципального района РТ.
4. Учебного плана МБОУ «Староутямышевская СОШ» Черемшанского муниципального района РТ на 2023 - 2024 учебный год.
5. Годового учебно- календарного графика на 2023-2024 учебный год.

ПЛАНИРУЕМЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ ОСВОЕНИЯ УЧЕБНОГО ПРЕДМЕТА

В соответствии с Федеральным государственным образовательным стандартом основного общего образования **предметными результатами** изучения предмета «Татарская литература» являются:

Осознание значимости чтения и изучения татарской литературы для своего дальнейшего развития; формирование потребности в систематическом чтении как средстве познания мира и себя в этом мире; гармонизация отношений человека и общества, многоаспектного диалога.

-обучающийся осознает значимость и важность чтения, получает привычку к чтению и опыт чтения разных произведений.

-понимание татарской литературы как одной из основных национально-культурных ценностей татарского народа, как особого способа познания жизни.

-обучающийся понимает, что в татарской литературе отражается менталитет татарского народа, его история, мировосприятие, что литература несет в себе важные для жизни человека смыслы.

-обучающийся получает опыт размышления над целым рядом общечеловеческих проблем, учится высказываться по ним, используя возможности татарского литературного языка.

-обучающийся осваивает навыки анализа и интерпретации литературного произведения, учится оформлять его словесно, аргументировать и отстаивать свое мнение, берет на себя задачу формирования своего дальнейшего круга чтения.

-обучающийся учится воспринимать произведения татарской литературы и переведенные на татарский язык тексты.

-обучающийся овладевает процедурами смыслового и эстетического чтения, учится воспринимать художественный текст и отличать его от текстов других типов, учится дополнять и углублять первичное эмоциональное восприятие текста его интеллектуальным осмыслением.

В результате изучения родной (татарской) литературы на уровне основного общего образования у выпускников будут сформированы личностные, метапредметные и предметные результаты.

Личностные результаты:

• воспитание российской гражданской идентичности: любовь и уважение Отечеству, чувство гордости за свою Родину, знание истории языка, культуры родного края, основ культурного наследия Татарстана, народов России и всего человечества, усвоение гуманистических и традиционных ценностей многонационального российского общества, воспитание чувства долга и ответственности перед Родиной;

• формирование целостного мировоззрения, соответствующего современному уровню развития науки и общественной практики, учитывающего культурное, социальное, духовное многообразие явлений;

• формирование осознанного, уважительного и доброжелательного отношения к другому человеку, его мнению, культуре, языку, вере, гражданской позиции; культурным, языковым, религиозным ценностям народов России и всего мира;

• формирование готовности и способности обучающихся к саморазвитию и самообразованию на основе мотивации к обучению и познанию, осознанному выбору образования на базе ориентировки в мире профессий и профессиональных предпочтений с учетом познавательных интересов;

• самостоятельная организация учебной деятельности; оценивание своих учебных достижений, поведения, черт своей личности, своего эмоционального состояния; соблюдение норм поведения в социуме; владение умениями совместной деятельности в полиэтническом коллективе; оценка своей деятельности с точки зрения нравственных норм и эстетических ценностей; использование своих прав и выполнение своих обязанностей как гражданина полиэтнического, поликонфессионального государства;

• освоение социальных норм, правил поведения, ролей и форм социальной жизни в группах и сообществах; участие в школьном самоуправлении и общественной жизни в пределах возрастных компетенций с учётом религиозных, этнокультурных, социальных и экономических особенностей;

• формирование нравственных чувств и нравственного поведения, осознанного отношения к собственным поступкам;
• формирование коммуникативной компетентности в общении и сотрудничестве со сверстниками, старшими и младшими в процессе образовательной, общественной, учебно-исследовательской, творческой и других видов деятельности;
• формирование основ экологической культуры на основе признания ценности жизни во всех её проявлениях и необходимости ответственного отношения к окружающей среде;
• осознание значения семьи и общества, уважительное и заботливое отношение к членам своей семьи;
• развитие эстетического осознания через освоение художественного и культурного наследия народов Татарстана, России и всего мира.

Метапредметные результаты изучения татарской литературы в инокультурной среде:
• умение самостоятельно определять цели своего обучения, ставить и формулировать для себя новые задачи в учёбе и познавательной деятельности;
• умение самостоятельно планировать пути достижений целей; соотносить свои действия с планируемыми результатами, осуществлять контроль своей деятельности в процессе достижения результата;
• владение основами самоконтроля, самооценки, принятия решений и осуществления осознанного выбора в учебной и познавательной деятельности;
• умение создавать, применять и преобразовывать знаки и символы, модели и схемы для решения учебных и познавательных задач;
• умение читать и понять суть художественного произведения, осознанно использовать речевые средства в соответствии с задачей коммуникации, для выражения своих чувств, мыслей, потребностей;
• умение строить связанное речевое высказывание в зависимости от типа коммуникации и ситуации;
• формирование и развитие компетентности в области использования информационно-коммуникационных технологий.

Предметные результаты выпускников на уровне основного общего образования по татарской литературе выражается в следующем:
• понимание ключевых проблем изученных произведений татарского фольклора, фольклора народов России и всего мира; татарской классической и современной литературы, литературных взаимосвязей и взаимовлияний;
• осознанное беглое чтение текстов различных стилей и жанров; проведение смыслового анализа текста; использование различных видов чтения (ознакомительное, просмотровое, поисковое и др.);
• владение элементарной литературоведческой терминологией при обсуждении художественного произведения;
• умение пересказать содержание прозаического произведения или отрывка, используя цитаты из текста, отвечать на вопросы по прослушанному или прочитанному тексту;
• умение устанавливать связи между фольклорными и художественными произведениями разных народов на уровне тематики, проблематики, образов (по принципу сходства и различия);
• владение навыками сопоставления произведений татарской литературы с произведениями литератур других народов и этносов самостоятельно (или под руководством учителя), определяя линии сопоставления, выбирая аспект для самостоятельного анализа;
• владение монологической и диалогической речью; умение вступать в речевое общение; участвовать в диалоге (понимать точку зрения собеседника, признавать право на иное мнение); создание письменных высказываний, адекватно передающих прослушанную и прочитанную информацию;

• использование выразительных средств языка в соответствии с коммуникативной задачей, сферой и ситуацией общения; использование для решения познавательных и коммуникативных задач различных источников информации, включая энциклопедии, словари, Интернет-ресурсы и другие базы данных;
• использование приобретенных знаний и умений за рамками учебного процесса, то есть в практической деятельности и повседневной жизни.

СОДЕРЖАНИЕ УЧЕБНОГО ПРЕДМЕТА

Содержание учебного предмета по татарской литературе включает в себя указание литературных произведений и их авторов. Также в программе присутствуют единицы более высокого порядка (жанрово-тематические объединения произведений, группы авторов, обзоры). Отдельно вынесен список теоретических понятий, подлежащих освоению на уровне основного общего образования.

Истоки и история возникновения татарской литературы.

Принципы разделения тюрко-татарской литературы на этапы. Руническая письменность.

Тюркско-татарска литература Золотоордынского периода.

Дастан «Идегәй». Понятие о дастане. Теория литературы: трагедия. Литературная критика. «Идегәй» - классический пример жанра эпос-дастан.
«Идегәй» и национально-этнические традиции.

Тюркско-татарска литература XVII – XVIII веков.

Творчество писателя Мавлы Кулыя. Хикметы. Суфийская литература. Булгарский государственный историко-архитектурный музей-заповедник.

Татарская литература XIX века.

История татарской литературы XIX века. Поэзия XIX века. Чтение стихов поэтов XIX века**.**

Проза XIX века.

Татарская проза во второй половине XIX века. Муса Акъегетзадә. Биография писателя. Чтение романа «Хисаметдин менла». Риза Фахретдинов. Чтение романа «Әсма, яки Гамәл вә җәза» / «Асма, или Деяние и наказание». Музей Р. Фахретдинова. Захир Бигиев. Биография писателя. Чтение романа «Өлүф, яки Гүзәл кыз Хәдичә» / «Тысячи, или Красавица Хадича».

Начало татарской драматургии.

Габдрахман Ильяси. Первый татарский драматург. Биография писателя. Чтение пьесы «Бичара кыз» / Бедная девушка».

Татарская литература XX века. Драмы.

История театра. Галиасгар Камал. Биография драматурга. Чтение комедии «Беренче театр» / «Первый театр». Противостояние рождению театра.
Юмор. Сатира. Образ Хамзи бая. *Теория литературы: комедия, трагикомедия.* Шариф Хусаинов. Биография драматурга. Чтение драмы «Әниемнең ак күлмәге (Әни килде)» «Белое платье матери (Мама приехала)». Габдулла Тукай.. Чтение и анализ стихотворения «Ана догасы» / «Молитва матери». Чтение материала «Тукайның татар кодексы» / «Татарский кодекс Тукая». Р.Валиев «Кеше» / «Человек»

Татарская литература XX века. Проза.

Фатих Амирхан. Биография писателя. Чтение и анализ повести «Хәят» / «Хаят». Галимзян Ибрагимов. Повторение и добавление новых сведений в биографию писателя. Чтение и обсуждение рассказа «Сөю – сәгадәт» / «Любовь – это счастье». Амирхан Еники. Чтение и анализ повести «Әйтелмәгән васыять» / «Невысказанное завещание». Габдрахман Абсалямов. Чтение отрывка из знаменитого романа «Ак чәчәкләр» / «Белые цветы». Аяз Гилязев. Биография писателя. Чтение и анализ повести «Җомга көн, кич белән» / «В пятницу, вечером». Рустем Мингалим. Биография писателя. Чтение и анализ рассказа «Сап-сары көзләр» / «Желтая-прежелтая осень». Фанис Яруллин. Сатирический рассказ на тему «Лаеклы кияү» / «Достойный жених». *Теория литературы: сатира.*

Публицистика

Миргазиян Юныс. Чтение и обсуждение очерка «Су, Җир һәм Һава турында хикәят» / «Рассказ о Воде, Земле и Небе».

Поэзия.

Г.Афзал. «Өф-өф итеп» / «Сдувая пылинку». Р.Ахметзянов. «Сандугач керде күңелгә», «Әкияттән» / «Душа поет», «Из сказки».

Переводы.

А.Пушкин. Чтение стихотворения «Пәйгамбәр» / «Пророк». Г.Тукай. Чтение стихотворения «Пәйгамбәр» / «Пророк». Сравнительный анализ. История создания стихотворения Тукая. Х.Аюп "Китап тотып кулга" шигыре / "Держа книгу в руках"

Обязательный минимум

Произведения татарских писателей:

1. Г.Тукай. «Ана догасы» / «Молитва матери».
2. Г.Ибрагимов. «Любовь – это счастье».
3. Ф.Амирхан. «Хәят» / «Хаят» (отрывок).
4. Г.Камал. «Беренче театр» / «Первый театр».
5. А.Еники. «Әйтелмәгән васыять» / «Невысказанное завещание».
6. Г.Абсалямов. «Ак чәчәкләр» / «Белые цветы» (отрывок).
7. А.Гилязев. «Җомга көн, кич белән» / «В пятницу, вечером» (отрывок).
8. Г.Афзал. «Өф-өф итеп» / «Сдувая пылинку».
9. Р.Мингалим. «Сап-сары көзләр» / «Желтая-прежелтая осень».
10. Р.Ахметзянов. «Сандугач керде күңелгә», «Әкияттән» / «Душа поет», «Из сказки».
11. Ш. Хусаенов. «Әниемнең ак күлмәге (Әни килде)» «Белое платье матери (Мама приехала)».

Знакомство с биографиями писателей:

1. Ф.Амирхан.
2. Г.Ибрагимов.
3. Г.Камал. Ш.Хусаенов.

Аңлатма язуы

Укытуның планлаштырылган нәтиҗәләре

Шәхескә кагылышлы нәтиҗәләр

- шәхеснең әхлакый-рухи сыйфатларын камилләштерү, күпмилләтле илебезгә карата ярату хисләре, татар әдәбиятына һәм башка халыклар әдәбиятына, мәдәниятенә ихтирамлы мөнәсәбәт тәрбияләү;
- төрле мәгълүмат чараларын танып-белү һәм аралашу мәсьәләсен хәл иткәндә (сүзлекләр, энциклопедия, Интернет ресурслар һ.б.) куллану;
- активлыкка, мөстәкыйль фикер йөртүгә, акыл эшчәнлегенә һәм рухи эшчәнлеккә өйрәтү, шәхес буларак формалашуны дәвам итү;
- үзең белән идарә итүгә юнәлдерелгән белем һәм күнекмәләрне тормышның төрле шартларында куллана белергә өйрәнү, тормышта үз урыныңны күзаллый башлау;
- милли горурлык, гражданлык хисләре формалаштыру;
- әхлак нормаларын, җәмгыятьтә яшәү кагыйдәләрен үзләштерү.

Метапредмет нәтиҗәләре

“Әдәбият” курсын өйрәнүнең метапредмет нәтиҗәләре булып,универсаль уку-укыту гамәлләре формалаштыру санала (УУГ).

Регулятив УУГ (РУУГ):

— мөстәкыйль рәвештә дәреснең проблемасын (тема) һәм максатларын формалаштыру;

— проблеманы аңлый белү, гипотеза чыгару, материалны төзү, үз фикереңне раслау өчен дәлилләр сайлый белү, телдән (диалогик,монологик) һәм язма сөйләмдә сәбәп-нәтиҗә бәйләнешен аерып алу, нәтиҗәләрне формалаштыру;

— максатка ирешү юлларын билгеләү;

— уку проблемасын чишү өчен план төзү;

— шушы план нигезендә эш оештыру, үз эшчәнлегенең максатка ирешүдә ни дәрәҗәдә нәтиҗәле булуын күзәтү;

— укытучы белән бергәләп, үз эшен, иптәшләренең җавапларын бәяләү.

Танып белү УУГ (ТБУУГ):

— укучының үз эшчәнлеген мөстәкыйль рәвештә оештыра белүе, бәяләү, үзенең кызыксынучанлык өлкәсен билгеләве;

— мөстәкыйль рәвештә төрле текстларны укый белү (төп текст, астөшермә һ.б.), өстәмә материалларны таба һәм тиешле урында куллана белү;

— укуның төрле формаларыннан файдалану (аңлап уку,өстән-өстән, эчтәлекне аңлап);

— төрле мәгълүмат чаралары белән эшли, кирәкле мәгълүматны таба, анализлый һәм үз эшчәнлегендә куллана белү;

— үзенә кирәкле мәгълүматны төрле формада бирелгән чыганаклардан туплау (тулы текст, өзек, иллюстрация, схема);

— бер мәгълүматны икенче төрле итеп үзгәртә алу (план төзү,таблица, схема);

— укылган әсәрнең эчтәлеген (яки ишеткәнне), текстка якын итеп, кыскача сайлап сөйли белү;

— әдәбиятны музыка, рәсем сәнгате белән бәйләп, сүз сәнгатенең кыйммәтен күрсәтү, матурлыкны танырга өйрәтү;

— әдәбиятны тел белеме белән бәйләп, әдәби әсәр теленең үзенчәлекләрен, әсәр стилен җиткерү;

татар әдәбиятын рус әдәбияты, башка халыклар әдәбиятлары белән бәйләп укытып, әдәбиятлар арасындагы уртак проблемаларны, уртак кыйммәтләрне күрсәтү аша, дөнья культурасы белән таныштыру;

- сүзлекләр, белешмә материаллардан файдалану;
- бәхәсләшү, үз фикерен дәлилләү, анализ ясау, йомгаклау;
- әдәбиятны тарих, җәмгыять белеме, экология предметлары белән бәйләп, дөнья, яшәү, табигать, кешелек җәмгыяте турындакүзаллау формалаштыру.

Коммуникатив УУГ (КУУГ):

— төрле фикерләрне исәпкә алып эш итү;

— үз фикерен тексттан өземтәләр китереп дәлилли белү;

— бер фикер кабул иткәнче, төрле җавапларны тыңлау, чагыштыру, нәтиҗә ясау;

— күмәк эш вакытында, бигрәк тә фикер агышлары төрле булганда, бер фикергә килә белү;

— укылган, тыңланган әсәрләр буенча сораулар бирә алу;

— үз фикерләрен телдән һәм язма формада җиткерә белү;

— башкаларны тыңлый, кирәк булганда үз фикерләрен үзгәртә алу;

— иптәшләре каршында төрле темаларга чыгыш ясау;

— бергәләп эшләгәндә бердәм карар кабул итә алу;
— текст буенча сораулар куя белү.

Предмет нәтиҗәләре

Танып-белү өлкәсендә:

– төрле жанрдагы әдәби әсәрләрне аңлап һәм иҗади уку;
– сәнгатьле уку;
– шигъри кабатлап сөйләүнең төрле төрләреннән файдалану (тулы итеп, кыскача, сайлап, аңлатмалар белән, иҗади бирем белән);
– текстларны яисә чәчмә әсәрдән өзекләрне яттан өйрәнү;
– әсәрләрне анализлау һәм шәрехләү;
– план төзү;
– әдәби әсәрләр буенча һәм тормыштан алган фикер-карашларга, хис-кичерешләргә нигезләнеп, тулы яки мини сочинение язу;
– укучыларны иҗади эшчәнлеккә тарту, проект эшләре белән кызыксындыру;
– татар һәм башка халыклар фольклорында, Россия һәм чит ил классиклары иҗатында төп проблемаларны аңлау;
– әдәби әсәрләрнең чор һәм язылышы арасындагы бәйләнешен, аларда салынган вакыт, шәхси кыйммәтләр, аларның яңача яңгырашын аңлау;
–әдәби әсәрләрне анализлау, аларның билгеле бер жанрга каравын, теманы аңлау һәм формалаштыру, идеясен тотып ала белү;
– әдәби әсәрнең әхлакый ягын дөрес чамалау;
– геройларга характеристика бирү, төрле әсәрдәге бер яки берничә герой белән чагыштыра белү;
– композиция, сюжет элементларын, телнең сурәтләү чараларын, аларның әсәр эчтәлеген ачкандагы ролен ачыклау;
– әдәби әсәрне анализлаганда гади әдәби терминология куллану;
– өстәмә белем чыганакларыннан язучыларның тормышы һәм иҗаты турында мәгълүмат алу;
– татар әдәбиятының һәм сәнгатенең күренекле вәкилләре, аларның иҗаты турында белү;
– әдәби әсәрне, язучы иҗатын мөмкин кадәр мөстәкыйль анализлау, чор белән бәйләү өчен кирәкле булган тарихи, сәяси һ.б. мәгълүматлар бирү.

Әхлакый кыйммәтләр юнәлеше өлкәсендә:

– татар әдәбияты һәм мәдәниятенең әхлакый һәм рухи кыйммәтләрен үзара якынайту, башка халыкларныкы белән чагыштыру;
– татар әдәбиятына үз мөнәсәбәтен формалаштыра, бәяли белү;
– өйрәнелгән әдәби әсәрләргә аерым очракларда үзгәреш кертә алу;
– автор карашын, мөнәсәбәтен аңлау.

Коммуникатив өлкәдә:

– төрле жанрдагы әдәби әсәрләрне ишетеп кабул итү, аңлаешлы уку, эчтәлекне дөрес аңлау;
– чәчмә әсәрләрне яки өзекләрне татар теленең әдәби чараларын һәм цитаталарын кулланып сөйли белү, укыган яки ишеткән текст буенча сорауларга җавап бирү, телдән төрле типтагы монолог, диалоглар төзү, әңгәмә кору;
– бирелгән темага, укылган әсәр темасы, проблемасына сочинение, сыйныф яки өйгә бирелгән иҗади эшләр, гомуммәдәният темаларына проект эшләре башкару.

Эстетик өлкәдә:

– әдәбиятның образлы дөньясын сүз сәнгате күренеше буларак аңлау, әдәби әсәрләрнең эстетик ягын кабул итү, әсәрләрдән рухи тәм табу;
– сүзнең эстетик вазифасын, әдәби образлар тудырганда сурәтләү көчен аңлау.

Рус мәктәбенең **9 сыйныфында** укучы татар балаларына әдәбияттан тәкъдим ителгән әсәрләр минимумы
Татар әдипләренең әсәрләре:
Г. Тукай “Ана догасы”; Г. Ибраһимов “Сөю-сәгадәт”; Ф. Әмирхан “Хәят” (өзек); Г. Камал “Беренче театр”; Ә. Еники “Әйтелмәгән васыять”; Г. Әпсәләмов “Ак чәчәкләр”(өзек); А. Гыйләҗев “Җомга көн кич белән”(өзек); Г. Афзал “Өф-өф итеп”; Р. Мингалим “Сап – сары көзләр”; Р. Әхмәтҗанов “Сандугач керде күңелгә”, “Әкияттән”; Ш. Хөсәенов “Әни килде”.

Биографик белешмәләр: Ф. Әмирхан, Г. Ибраһимов, А. Гыйләҗев, Г. Камал, Ш. Хөсәенов, Р. Мингалим.
Рус язучыларының тәрҗемә әсәрләре: А. Пушкин “Пәйгамбәр”.

Укытуның планлаштырылган нәтиҗәләре

Рус мәктәбенең **9 сыйныфында** укучы татар балаларына әдәбияттан тәкъдим ителгән әсәрләр минимумы
Татар әдипләренең әсәрләре:
Г. Тукай “Ана догасы”; Г. Ибраһимов “Сөю-сәгадәт”; Ф. Әмирхан “Хәят” (өзек); Г. Камал “Беренче театр”; Ә. Еники “Әйтелмәгән васыять”; Г. Әпсәләмов “Ак чәчәкләр”(өзек); А. Гыйләҗев “Җомга көн кич белән”(өзек); Г. Афзал “Өф-өф итеп”; Р. Мингалим “Сап – сары көзләр”; Р. Әхмәтҗанов “Сандугач керде күңелгә”, “Әкияттән”; Ш. Хөсәенов “Әни килде”.

Биографик белешмәләр: Ф. Әмирхан, Г. Ибраһимов, А. Гыйләҗев, Г. Камал, Ш. Хөсәенов, Р. Мингалим.
Рус язучыларының тәрҗемә әсәрләре: А. Пушкин “Пәйгамбәр”.

Курсның төп эчтәлеге

№	Төп темалар	Сәг.саны
1.	**Татар әдәбияты тарихы .** Төрки-татар әдәбиятының чорларга бүленеше Борынгы уйгур язулы истәлекләр.	3
2.	**Алтын Урда дәвере төрки-татар әдәбияты.** “Идегәй” дастаны. Дастан турында төшенчә.Трагедия жанры Әдәби тәнкыйть.“Идегәй” – эпос-дастан жанрының классик үрнәге.“Идегәй” һәм милли-этник традицияләр	2
3.	**XVII – XVIII гасыр төрки-татар әдәбияты.** Мәүла Колый иҗаты. Төрки-татар дөньясында дини–суфичыл әдәбият. Болгар дәүләт тарих-архитектура музей-тыюлыгы .	1
4.	**XIX гасыр татар әдәбияты .** XIX гасыр татар әдәбияты тарихы. XIX гасыр поэзиясе СТУ. XIX гасыр шагыйрьләре	1
5.	**XIX гасыр прозасы.** XIX йөзнең икенче яртысында татар прозасы.	4

	Муса Акъегетзадәнең биографиясе. “Хисаметдин менла” романыннан өзек. Риза Фәхретдиновның “Әсма, яки Гамәл вә җәза” әсәре. Р.Фәхретдинов музее. Заһир Бигиевнең “Меңнәр, яки гүзәл кыз Хәдичә” әсәре.	
6.	**Татар драматургиясенең башлангычы.** Габдрахман Ильясиның “Бичара кыз” драмасы.	1
7.	**ХХ гасыр татар әдәбияты. Драма әсәрләре.** Театр тарихы. Галиәсгар Камалның тормыш юлы һәм иҗаты. Галиәсгар Камалның “Беренче театр” әсәре. Комедия. Трагикомедия. Шәриф Хөсәеновның тормыш юлы һәм иҗаты Шәриф Хөсәеновның “Әни килде” драмасы. Габдулла Тукайның “Ана догасы” шигыре. Тукайча татар кодексы. Разил Вәлиевнең “Кеше” шигыре.	6
8.	**ХХ гасыр әдәбияты. Проза.** Фатих Әмирханның тормыш юлы һәм иҗаты. Фатих Әмирханның “Хәят” повестеннан өзек. Галимҗан Ибраһимовның тормыш юлы һәм иҗаты. Г. Ибраһимовның “Сөю – сәгадәт” әсәреннән өзек Әмирхан Еникинең “Әйтелмәгән васыять” әсәре. Габдрахман Әпсәләмовның “Ак чәчәкләр” әсәреннән өзек. Аяз Гыйләҗевнең тормыш юлы һәм иҗаты. Аяз Гыйләҗевнең “Җомга көн кич белән” әсәреннән өзек Рөстәм Мингалимнең тормыш юлы һәм иҗаты. Рөстәм Мингалимнең “Сап-сары көзләр” хикәясе. СТУ. Фәнис Яруллинның “Лаеклы кияү” хикәя-әкияте. Сатира.	12
9.	**Публицистика.** Миргазиян Юнысның су, күк,һәм җир турындагы хикәяләре.	1
10.	**Поэзия.** Гамил Афзалның “Өф-өф итеп”, “Шигърият, син көчлеләргә ялчы түгел” шигырьләре. Рәшит Әхмәтҗановның “Сандугач керде күңелгә”, “Әкияттән” шигырьләре.	1
11.	**Тәрҗемә әсәрләр.** Александр Пушкин һәм Габдулла Тукайның “Пәйгамбәр” шигырьләре.	1
12.	Харрас Әюпнең “Китап тотып кулга” шигыре.	1
	Барлыгы	34

Календарь-тематик план

Д-с	Дәрес темасы	Көтелгән нәтиҗә	Укучы эшчәнлеге төрләре	Үткәрү вакыты

№				план	факт
1-2	Принципы разделения тюрко-татарской литературы на этапы/ Төрки-татар әдәбиятының чорларга бүленеше.	Төрки-татар Әдәбиятының чорларга бүленеше турында төшенчә бирү.	Сәнгатьле уку, татар Әдәбиятына мәхәббәт тәрбияләү. Парларда эш. бер-берләренә сораулар бирү. Укытучыны тыңлау. Таблица буенча эш.		
3	Руническая письменность /Борынгы уйгур язулы истәлекләр.	Борынгы уйгур язулы истәлекләр турында мәгълүмат бирү.Борынгы язуларның үзенчәлекләрен ачыклау.	Укытучы лекциясен тыңлау. Мөһим өлешләрен конспектлау. Сорауларга җавап.		
4	Дастан «Идегэй». Понятие о дастане. Теория литературы: трагедия. / “Идегәй” дастаны. Трагедия жанры.	“Идегәй” дастанының эчтәлеген аңлау. Алтын Урда дәүләтенең таркалу сәбәпләрен ачыклау. Трагедия жанры турында өйрәнү. Дастаннан өзек ятлау.	Дастан белән танышу. Сәнгатьле уку. Геройлар арасындагы мөнәсәбәтне ачыклау. Татар әдәбиятында булган трагедияләр исемлеген язу. Идегәй образы турында сөйләү.		
5	Литературная критика. «Идегэй» - классический пример жанра эпос-дастан. «Идегэй» и национально-этнические традиции./Әдәби тәнкыйть. “Идегәй” – эпос-дастан жанрының классик үрнәге. “Идегәй” һәм милли-этник традицияләр.	Марсель Бакиров һәм Зәринә Хәбипованың дастан турындагы әдәби-тәнкыйть мәкаләләрен укып өйрәнү.	Мәкалә буенча план төзү, мөһим сүзтезмәләрне күрсәтү, эчтәлеген сөйләү. Иптәшләре җавабын тулыландыру.Укылган өзекләр буенча рецензия язу.		
6	Творчество писателя Мавлы Кулыя. Хикметы. Суфийская литература. Булгарский государственный историко-архитектурный музей-заповедник. Мәүла Колый иҗаты. Төрки-татар дөньясында дини–суфичыл әдәбият. Болгар дәүләт тарих-архитектура музей-тыюлыгы.	Мәүла Колый иҗаты белән кыскача танышу. Дини – суфичыл әдәбият турында өйрәнү. Болгар дәүләт тарих-архитектура музей-тыюлыгы турында мәгълүмат туплау.	М.Әхмәтҗанов,Ә.Сибгатуллина хезмәтләрен уку, куелган сорауларга җавап бирү. Иллюстрацияләрне карау, интернет белән эш, презентация ясау.		
7	История татарской литературы XIX века. Поэзия XIX века. Чтение стихов поэтов XIX века./ XIX гасыр татар әдәбияты тарихы. XIX гасыр поэзиясе. СТУ. XIX гасыр шагыйрьләре.	XIX гасыр татар әдәбияты тарихы белән танышу. Р. Рахман, И.Гомәровларның хезмәтләрен уку. Әңгәмәдә катнашу. Шагыйрьләр яшәгән чор турында күзаллау булдыру. XIX гасыр язучысы	Мәкаләне укып анализлау. Сорауларга җавап бирү. Конспектлау, эчтәлеген сөйләү. Кыска шигырьләр һәм афоризмнарны сәнгатьле уку, мәгънәләрен ачыклау. Укыган әсәрләрне төркемнәргә бүлү. Афоризмнарны ятлау, мини сочинение.		

		әсәрен бүгенге көн белән чагыштыру. Поэзия үзенчәлекләре турында сөйләшү.			
8	Татарская проза во второй половине XIX века. / XIX йөзнең икенче яртысында татар прозасы.	XIX йөзнең икенче яртысында татар прозасына күзәтү ясау. Мәгърифәтчелек реализмы белән язылган әсәрләрдә тәрбия мәсьәләләренең куелышын күзәтү.	Сүзлек белән эш, фронталь әңгәмә, парлы эш, үз фикерләрен текст белән раслау. Мәкалә буенча план төзү. XIX йөз герое турында хикәя төзү.		
9	Татарская проза во второй половине XIX века. Муса Акъегетзадэ. Биография писателя. Чтение романа «Хисаметдин менла». / Муса Акъегетзадәнең биографиясе. “Хисаметдин менла” романыннан өзек.	Муса Акъегетзадәнең биографиясе белән танышу. “Хисаметдин менла” романыннан өзекләр уку, эчтәлеген аңлау.	Иҗади эшчәнлекккә тарту. Автор турында биографик материалны уку, хронологик таблица төзү. Сорауларга җавап (цитаталар белән).		
10	Риза Фахретдинов. Чтение романа «Асма, или Деяние и наказание». Музей Р. Фахретдинова./ Риза Фәхретдиновның “Әсма, яки Гамәл вә җәза”әсәре. Р.Фәхретдинов музее.	Р. Фәхретдиннең тормыш юлы һәм иҗаты белән танышу. “Әсма, яки Гамәл вә җәза” әсәреннән өзекләр уку һәм аңлау. Р.Фәхретдинов музее белән танышу.	Әсәрне сәнгатьле уку, сораулар буенча эчтәлекне ачыклау, иптәшләре чыгышын тыңлау, бәяләү. Төркемнәрдә эш. Презентация ясау.		
11	Захир Бигиев. Биография писателя. Чтение романа «Тысячи, или Красавица Хадича». / Заһир Бигиевнең “Меңнәр, яки гүзәл кыз Хәдичә” әсәре.	Заһир Бигиевнең тормыш юлы һәм иҗаты белән танышу. “Меңнәр, яки гүзәл кыз Хәдичә” әсәреннән өзекләр уку. Беренче детектив романның уңай һәм кимчелекле якларын ачыклау.	Укытучы сорауларына кыскача, тулы, цитата китереп җаваплар бирү. Биография буенча хронологик таблица төзү. “Зөләйханы үтерүче кем?”темасына суд процессы хәзерләү.		
12	Габдрахман Ильяси. Первый татарский драматург. Биография писателя. Чтение пьесы «Бедная девушка». / Габдрахман Ильясиның “Бичара кыз” драмасы.	Габдрахман Ильясиның тормыш юлы һәм иҗаты белән танышу. “Бичара кыз” драмасын уку һәм анализлау.	Драманы рольләргә бүленеп уку. Төркемнәрдә эш. Сорауларга җавап.		
13	История татарского театра/ Театр тарихы.	Театр тарихы белән танышу.	Лекцияне тыңлау,конспектлау, дәреслек материалын уку.Беренче татар хатын-кыз артистлары турында чыгышлар тыңлау.		
14	Жизнь и творчество Галиасгара Камала/ Галиәсгар Камалның тормыш юлы һәм иҗаты.	Драматургның тормыш юлы һәм иҗаты турында белешмә. Язучы һәм шагыйрьләрнең драматург турындагы фикерләрен уку.	Укыганны сөйли белү. Драма әсәрләренең исемлеген төзү. Презентация буенча сөйләшү. Хронологик таблица төзү.		

15	Комедия Г.Камала «Первый театр»/ Галиәсгар Камалның “Беренче театр” әсәре. Комедия. Трагикомедия.	“Беренче театр”әсәрен укып анализлау. Комедия, трагикомедия жанрлары белән танышу.	Сорауларга җавап. Сайлап уку күнегүләре. Рольләргә бүленеп уку. Геройларга характеристика.		
16-17	Драма Шарифа Хусаинова "Белое платье матери". Шәриф Хөсәеновның тормыш юлы һәм иҗаты. Шәриф Хөсәеновның “Әни килде” драмасы.	Шәриф Хөсәеновның тормыш юлы һәм иҗаты турында өйрәнү. Ш. Хөсәеновның “Әни килде” драмасын уку һәм анализлау. Драмадан өзек карау.	Сәнгатьле уку күнегүләре. Интернет материалларны файдалану. Хронологик таблица төзү. Парлы эш.Яңа әсәр белән танышу, эчтәлек буенча сөйләшү, рольләргә бүленеп уку, сораулар төзү, фикер алышу, план төзү, эчтәлек сөйли белү. Ана образына характеристика. Монолог һәм диалоглар төзү.		
18	Габдулла Тукай "Молитва матери". Габдулла Тукайның “Ана догасы” шигыре.	Габдулла Тукайның “Ана догасы” шигырен уку һәм анализлау.	Презентация, өстәмә материаллар кулланып, әсәрне өйрәнү. Тукай иҗаты турында искә төшерү.		
	Тукайча татар кодексы. Разил Вәлиевнең “Кеше” шигыре.	Автор турында белешмә бирү. З. Мансуровның Тукай әсәрләреннән “сөзеп” җыйган “Тукайча татар кодексы” белән танышу.	Дәреслектәге афоризмнарны уку, анализлау, парларда һәм төркемнәрдә эшләү. Р. Вәлиевнең “Кеше” шигырен уку.		
19	Жизненный путь и творчество Фатиха Амирхана. Фатих Әмирханның тормыш юлы һәм иҗаты.	Фатих Әмирханның тормыш юлы һәм иҗаты турында М.Мәһдиевнең мәкаләсе аша танышу. Республикада чыга торган газета- журналларга күзәтү.	Афоризмнарны яттан уку. Хронологик таблица төзү. Әңгәмәгә катнашу, сорауларга җавап.		
20	Ф.Амирхан .Отрывок из повести "Хаят". Фатих Әмирханның “Хәят” повестеннан өзек.	Ф. Әмирханның “Хәят” повестеннан өзек укып анализлау,әсәрдә күтәрелгән проблемаларны табу. Язучының психологик осталыгын ачу.	Сүзлек өстендә эш, әңгәмәдә катнашу. Парлы һәм төркемнәрдә эш. Хәят образына характеристика. Әсәрне үзләре теләгәнчә тәмамлау.		
21	Жизненный путь и творчество Г.Ибрагимова. Галимҗан Ибраһимовның тормыш юлы һәм иҗаты.	Язучының тормыш юлы һәм иҗаты турында өйрәнү. Күренекле әдипләребезнең автор турындагы фикерләрен уку.	Презентация карау. Автор иҗаты буенча фикер алышу, укылган әсәрләр буенча әңгәмә.Хронологик таблица төзү. “Г. Ибраһимов исеме ничек мәңгеләштерелгән?” темасына проект эше.		
22	Отрывок из произведения Г. Ибрагимова "«Любовь – это счастье». Г. Ибраһимовның “Сөю – сәгадәт” әсәреннән өзек.	“Беренче мәхәббәт” җырын тыңлау, әсәр эчтәлеге буенча әңгәмә. Г. Ибраһимовның “Сөю - сәгадәт” әсәреннән өзекне укып анализлау.	Сүзлек өстендә эш. Әсәрне актёр укуында тыңлау. өлешләргә бүлү, сорауларга җавап. Лирик геройның кичерешләрен аңлату.Язучыларның мәхәббәт турындагы фикерләрен уку.		

23-24	А.Еники «Невысказанное завещание». Әмирхан Еникинең “Әйтелмәгән васыять” повесте.	Әмирхан Еникинең “Әйтелмәгән васыять” әсәрен укып анализлау. Әсәрдә күтәрелгән проблемалар белән танышу. Акъәби васыятьләренең әйтелмичә калу сәбәпләрен ачыклау.	Әниләр турында җырлар тыңлау. Сүзлек өстендә эш. Әсәрне сәнгатьле уку, актёр укуында тыңлау. Төркемнәрдә эш. Сорауларга җавап. Әсәр эчтәлеген кыскача сөйләү.		
25	Развитие речи. Сочинение по повести А. Еники «Невысказанное завещание». БСҮ. Әмирхан Еникинең “Әйтелмәгән васыять” повесте буенча сочинение	Тема буенча сочинение язу.	Үз фикерләрен ачык итеп әйтеп бирү, кирәкле мәгълүматларны төрле чыганаклардан туплау.		
26	Отрывок из повести Г.Абсалямова «Белые цветы». Габдрахман Әпсәләмовның “Ак чәчәкләр” әсәре.	Авторның табибларга багышланган әсәрен укып өйрәнү. эчтәлеге буенча әңгәмә. “Гөлшаһидә”җырын тыңлау.	Әсәрне укып анализлау. Тест эшләү. Иҗади эшчәнлек. Сайлап уку күнегүләре. Әсәрнең эчтәлеген сөйләү.		
27	Жизнь и творчество А.Гилязова. Аяз Гыйләҗевнең тормыш юлы һәм иҗаты.	Аяз Гыйләҗевнең тормышы, иҗаты турында өйрәнү. “Бибинур”фильмын карау. А. Гыйләҗев әсәрләреннән күргәзмә белән оештыру.	Хронологик таблица төзү. А Гыйләҗевнең биографиясен сөйләү. Язучы әсәрләреннән өзек тыңлау.		
28	Отрывок из повести А. Гилязова «В пятницу вечером». Аяз Гыйләҗевнең “Җомга көн кич белән” әсәреннән өзек.	Аяз Гыйләҗевнең “Җомга көн, кич белән” әсәреннән өзек укып анализлау. Тема буенча план төзү, шул план буенча сөйләү.	Өзекне актёр укуында тыңлау. Укылган өзекнең эчтәлеген сораулар ярдәмендә ачыклау.		
29	Рөстәм Мингалимнең тормыш юлы һәм иҗаты. Рөстәм Мингалимнең “Сап-сары көзләр” хикәясе.	Рөстәм Мингалимнең тормыш юлы һәм иҗаты белән танышу. Күргәзмәдән таныш әсәрләрне табу.Сугыш чоры кешеләренең авыр хезмәте, тол хатыннар тормышы турында әңгәмә. Р.Мингалимнең “Сап-сары көзләр” хикәясен укып анализлау.	Биографик материалны уку. Сорауларга җавап.Үз фикереңне дәлилләү. Өзекне актёр укуында тыңлау, фикер алышу.Диалог төзү өчен сораулар әзерләү.Текст буенча сорауларга җавап.		
30	СТУ. Фәнис Яруллинның “Лаеклы кияү” хикәя-әкияте. Сатира.	Фәнис Яруллинның “Лаеклы кияү”хикәя-әкиятен укып анализлау. Мөстәкыйль фикер йөртү. “Бар ул син эзләгән кеше”җырын тыңлау. Сатира жанры турында өйрәнү.	Ф. Яруллин китапларыннан күргәзмәне карау. Әкиятне мөстәкыйль уку. Сорауларга җавап. Әсәрнең әкият белән охшаш якларын табу, дәлилләү.		
31	Миргазиян Юныснең су, күк, һәм җир турындагы хикәяләре.	Миргазиян Юныснең су, күк, һәм җир турындагы хикәяләрен укыпанализлау. Публицистика жанры белән таныштыру.	Укытучыны тыңлау. Дәреслектә бирелгән текстны уку,сорауларга җавап. Сүзлек, астөшермәләр белән эш. М. Юныс әсәрләренең исемлеген төзү.		

32	Гамил Афзалның “Өф-өф итеп”, “Шигърият, син көчлеләргә ялчы түгел” шигырьләре. Рәшит Әхмәтҗановның “Сандугач керде күңелгә”, “Әкияттән”шигырьләре.	Г. Афзал иҗаты белән танышуны дәвам итү. Р.Әхмәтҗанов иҗаты белән танышу. “Сандугач керде күңелгә”, “Әкияттән” шигырьләрен укып анализлау.	“Өф-өф итеп” шигырен, сәнгатьле итеп, актёр укуына охшатып уку. Җырны тыңлау. Әсәр турында фикер алышу. Сораулар төзү.Шигырьгә анализ, чылбыр буенча,тулысынча сәнгатьле уку.		
33	Александр Пушкин һәм Габдулла Тукайның “Пәйгамбәр” шигырьләре.	А.Пушкин, Г. Тукайның “Пәйгамбәр” шигырьләрен уку, шагыйрьләрнең әсәрләре белән танышуны дәвам итү. Шагыйрьләр күтәргән теманы ачу. Тәрҗемә әсәрләрнең ни өчен кирәклеген аңлату.	Шигырьләрне сәнгатьле уку, төркемнәрдә фикер алышу, сораулар һәм биремнәрне үтәү.Шагыйрьләрнең уй-фикерләрендәгеуртаклыкны билгеләү.		
34	Харрас Әюпнең “Китап тотып кулга” шигыре. Йомгаклау контроль эше	Ел буе өйрәнгәннәрне кабатлау.	Сәнгатьле уку, сорауларга җавап. Дәреслекне йомгаклау. Харрас Әюпнең “Китап тотып кулга” шигырен укыпанализлау.		